

רשימות חוברת קנד

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"פ פינחס, הננו מוציאים לאור מאוצר רשימותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שרשם לעצמו — חלק מהרשימה דשמחת בית השואבה תרצ"ב, ביאור הסוגיא ד"מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול" ו"מצוה שאני" (בשייכות למ"ש פרשת השבוע (פינחס כז, כ) בנוגע ליהושע שהי' מלך: "אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם").

רשימה הנ"ל נדפסה בחוברת ז' (ע' 27 ואילך) בלשון אדמו"ר בעצמו בכתי"ק, ולתועלת הלומדים, למען ירוץ בו הקורא, ניתוסף כאן גם פיענוח ותיבות־קישור המשולבים בין דברי הרב, וכך ציוני מראי מקומות הבאים בשוה"ג, שנערכו ע"י המו"ל, בדרך אפשר ועל אחריותם בלבד, ובפרט שעמקו וכו' דברי רבינו, כנודע.

מערכת „אוצר החסידים"

עש"ק פ' פינחס, ה'תשנ"ח

ברוקלין, נ.י.

... ב' גוני מלך איכא (לקו"ת לא הביט בסופו. ובאריכות בדרמ"צ מ' מינוי מלך). כי מלך בכלל הוא שע"י יהיו כל בני" בטלים להק'. ולכן עיקר מצות מלך — בהיחס אליו מצד העם — הוא אימת המלך, והביטול מלפניו. והצווי ע"ז בכתוב בא ג"כ בלשון "שום תשים עליך מלך", שלמדו מזה שתהא אימתו עליך, ומלך שמחל ע"כ א"כ מחול (סוטה מא:).

ולכן — כיון שעיקר כונת מנוי מלך שע"י יהיו בני" בטלים להק' — העיקר במלך עצמו הוא שיהי' יר"ש, אף שאינו חכם כ"כ. וכדאיתא כתובות (קג:). אע"פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא וכו'. וכן הדין גם במלך (יד מלכים א' ז'). ולכן אמר דהמע"ה דוקא, ולבי חלל בקרבי (תילים). ובי"ד מלכים (ב' ו') "כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול, וחייב הכל בכבודו, כך ציווהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל שנא' ולבי חלל בקרבי". ועפ"י הנ"ל מדויק ביותר לשון הרמב"ם "כדרך וכו' כך ציווהו", כי ב' הדברים מטעם אחד, וכנ"ל. ולכן ארז"ל (ברכות לד:). לענין כריעה בתפלה המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף, ונפסק להלכה (יד תפלה ה' י').

וכיון שעיקר טעם היראה מפני המלך, ושאם מחל ע"כ א"כ מחול, הוא, בכדי שע"ז ימשיך יר"ש בכל ישראל, יתורץ הסתירה שמצינו בדין מלך שמחל וכו' א"כ מחול. דבסוטה (מא:). שיבחוהו חכמים לאגריפס על שביטל כבודו וקרא בעמידה. ובכתובות (יז:). לא שיבחוהו בעברו לפני הכלה, אלא משום דהוי פרשת דרכים. וכן בקדושין (לב:). ששימש ר"ג את ר"י וכו' במשתה בנו, ואמר ר' אשי אפילו למ"ד נשיא שמחל וכו' מחול, מלך וכו' א"כ מחול, אף דהוי (סעודת) מצוה. וכמו שהוכיח בתוס' סוטה מא: ד"ה מצוה. — ובתוס' הנ"ל, וכן בתוס' כתובות יז: ד"ה פרשת, ותוס' סנה' (יט:). ד"ה מצוה, מחלק: דאי מבטל כבודו מפני כבוד השכינה — שפיר דמי, אבל אם ביטלו מפני כבוד הכלה, או ת"ח, גזה"כ שאינו מבטל, וגם מצוה ליכא, כיון דהכלה והת"ח מחוייבים ג"כ בכבוד המלך, וחיובם גדול (בגזה"כ), וא"כ ליכא מצוה במה שמכבדם, כיון שכבודו עדיף — (ולכאורה מנ"ל דכבודו עדיף. גם — כמו דאמרינן שגם על הכלה ות"ח נאמר שום תשים, נאמר — שגם על המלך נאמר חיוב כבוד הכלה ות"ח. אתמהה! ואולי אפ"ל — עפ"י שיטת התוס' — דתכלית כל המצות הוא כמ"ש"נ ויצונו ה"א לעשות א"כ החוקים האלה

ליראה וגו', ומצות מורא המלך — היא גופא ממשכת יר"ש, ולכן היא עדיפא ממצות אחרות, דהוי כמו מצוה כללית. אלא שבזה עוד לא סרה הקושיא מסנה' דלקמן) — ולפי הנ"ל — יובן ויומתק, דכיון דעיקר מצות המלך, הוא שע"י יומשך יר"ש, אין לו לכבד את הכלה, כיון דעי"ז, אף דהוי בזה מצוה — וכנ"ל במוסגר, דמנ"ל דהא עדיף וכו' — מ"מ זה סותר לביטול הכלה לפניו, ועי"ז — להמשכת יר"ש עלי', שזהו כל ענין המלך. משא"כ בהא דקרא בעמידה, שאין זה סתירה להמשכת יר"ש למי שהוא, כיון דאין בזה כבוד לבו"ד — שיבחוהו חכמים. ולא הוי סתירה להמשכת יר"ש גם בקרא כמו ע"י ראיתו ערום וכו' שגם בזה אין כבוד לבו"ד, דקרא שאני, כיון דמצוה הוא, וא"כ אדרבה בזה מראה, שלבו חלל בקרבו, שזה אדרבה מועיל בהמשכת היראה. וכנ"ל בלשון הרמב"ם "כדרך שחלק וכו' כך ציווהו וכו'" ששניהם מטעם אחד הנ"ל. משא"כ כשמכבד כלה וכו', אף שהוא עושה מפני המצוה שבדבר, א"א שלא יפעול עלי' היפך ענין הביטול לפני המלך, ובמילא גם ביר"ש — כיון שבפרו"מ הוא מכבד אותם, וק"ל.

ועי"ז יתורץ, הא דקשה לפי' התוס', מסנה' (יט:) דעת רבנן דהמלך אין חולץ ואין מיבם, מפני דבזיון הוא לו, דהא מצוה היא ליבם או לחלוץ, וא"כ צ"ל כבודו מחול, ואדרבא ישבחוהו ע"ז. והתוס' הביא ראיה, מדעת ר"י שחולץ מפני שמצוה היא, ונהפוך הוא, דאדמסעי' מדר"י, נקשי' מדרבנן דפסקינן כותייהו. וכאן הרי המצוה לא שמכבד לאדם, אלא ליבם או לחלוץ. ובהנ"ל ניחא ג"ז. דכיון דע"י החליצה, היבמה מבזה אותו, ה"ז כמו בעובדא דכלה (אף דיש בזה מצוה אחרת — דיבום) ממש כנ"ל, ולכן אין חולץ. [ודעת ר"י, בלאה"כ אפ"ל, דהוא יסבור, דגם בכלה שפיר עבד אגריפס, כיון דעכ"פ מצוה בדבר, ול"ל התירוץ בכתובות פרשת דרכים הואי. וכן בקידושין — יסבור דגם במלך יהי' הדין כמו שעשה ר"ג. משא"כ לדידן דפסקינן דשפיר עשה דקרא בעמידה, ופסקינן דאין חולץ ואין מיבם, וכדהובא בי"ד (חגיגה פ"ג ה"ג. מלכים פ"ב ה"ג), אאפ"ל כן]. ודוחק לתרץ לפי' התוס', בשנאמר דפליגי ר"י ורבנן אי הוי מצוה, דלרבנן אי אמרה לא בעינא להנשא א"מ בחליצה (ח"צ). ושטחיות לשון רש"י סנה' ד"ה ולא. ועיין ברש"ש (*).

(* חליצה):

ובמילא גם אינו מיבם, וכפי' הרמב"ם גם לרבנן, דאין בזיון אלא בחליצה
אלא דכל שאינה עולה לחליצה וכו' וכדלקמן, דא"כ אתה מסייע פלוגתתן
לענין אחר לגמרי, ודוחק.

ובזה אפ"ל, הא דבי"ד לפ"י כרש"י, בהא דאין מיבם. דרש"י פי'
שבזיון בזה דיקום זרעו ע"ש המת, ובי"ד (מלכים פ"ב ה"ג) פי' שהבזיון
הוא בחליצה, וכיון שאינה עולה לחליצה א"ע ליבום. ולכאורה הסברא
הוא כפרש"י. וכן משמע גם פשט לשון הכתוב (בראשית לח' ט') וידע
אונן כי לא לו יהי' הזרע. ולהנ"ל ניחא, דלפ"י הרמב"ם כן, דלו יהא
דבזיון למלך ליבם, אבל כיון שאין מכבד בזה לאיש אחר — דזרעו יהי'
ע"ש המת (ובמתים חפשי, ולא שייך המשכת יר"ש ולא היפוכו) — וגם
יש מצוה בדבר, הי' לו ליבם. וכהא דאגריפס קרא בעמידה ושבחוהו.
ולכן הוכרח לפרש, שהוא מפני שא"ע לחליצה. דבזה הרי היבמה מבזה
אותו, והוא כעובדא דכלה, ודו"ק וק"ל.

[לכאורה אפ"ל הא דפליג הרמב"ם אפי' רש"י, דלרש"י יקשה,
באחיו מלך ייבם את אשתו, דאין בזיון, כיון דיהי' זרעו ע"ש של מלך.
ואפשר דגם זה בזיון הוא, כיון דעכ"פ נותן מזרעו לאחור, אף שהוא מלך.
ויש לחלק להא דאשתו מותרת למלך אחר — ר"י, ופסק כותי' בפיה"מ,
ובחבורו חזר בו (מלכים ב'). גם אפשר, כיון שאין שלטון ביום המות,
וקטן וגדול שם הוא, ולכלב חי הוא טוב וגו', נעשה כפשוט, ושפיר איתא
לבזיון.

וכמו דאיתא יר"ת ויר"ע, כן הוא ג"כ ב' בחי' במלך, שע"י יומשך
ביטול חיצוני, בטול היש. ובטול פנימי, בטול במציאות.

כי, ג' מצות* נצטוו בכניסתן לארץ (סנה' כ:): מנוי מלך, מחית

וכבר תמה ע"ז ברש"ש סנה' ( ). וגם משטחיות פירש"י סנה' (יט:) ד"ה ולא
חולצין לאשתו, כתב ע"ז מפני שאסורה לינשא, משמע שאינה מצוה.

ולכאורה א"ת שאינה מצוה, למה מלך חולץ לר"י מטעם דמצוה שאני,
תאמר לא בעינא להנשא, ואז ליכא למצוה, ולא תדחי לעשה דשום
תשים. ומצוה שאני קאי גם אחליצה (ובפרט להרמב"ם ביד מלכים (פ"ב
ה"ג) שפי', שהבזיון הוא רק בחליצה, והא דגם אינו מיבם, הוא מפני דמי
שאינה עולה לחלי' א"ע ליבום). אלא ע"כ דגם אז ישנה למצוה.

(* מג"ע אופן ק"מ:

הג' מצות נרמזו בפ' מצות ד' ב'רה מ'אירת עינים.

עמלק החסיר ג' אותיות ח"ו (כס י'), א"ו"ה. והם נשלמים ע"י בנין ביהמ"ק

זרעו של עמלק, ובנין ביהמ"ק (עיין בזה ד"ה זכור תרנ"ו). וא"כ קשה, למה כעס שמואל כשביקשו בני"מ מלך (ש"א ס' ח') [ביד (מלכים פ"א ה"ב)] "לפי ששאלו בתרעומת". ברמב"ן עה"ת ויחי (מט' י') "מפני שהי' שמואל שופט ונביא ולוחם מלחמותיהם ע"פ ד' וכו' ולא הי' להם לשאול וכו'"] — אלא — המלך ממשיך גם יר"ת, בטול חצוני, ולבחי' זו אין נזקקים ת"ח, דמאן מלכי רבנן, כי בעבודתן מגיעים בעצמם לזה. וכל ישראל בני מלכים, וגם הם לא היו נצרכים לבחי' זו למלך, אם היו על אופן הראוי. וע"ז כעס שמואל, בראותו שגם בזה נצרכים לסיוע המלך. — ולשון הפ' "לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו", וכמו שפי' הרמב"ן דלעיל —

[שמואל — נביא, נו"ה, צבאות, ולכן לא רצה במלך בחי' התחתונה, יר"ת, מל', שלמטה מזה. משא"כ בחי' הב' — יר"ע, בטול פנימי, במציאות, חכ', אבא יסד וכו'.

ובחי' הב' במלך הוא ע"ד שמשיח יהי' מלך ( ) וילמוד פני' התורה, וגם לת"ח, ואתא לאתבא גם צדקייא בתיובתא. ולבחי' זו גם הת"ח נזקקים, שגם עליהם קאי הצווי דמנוי מלך, המשכת יר"ע ובטול פנימי, שהוא דוקא ע"י פני' התורה ( ). ובחי' זו היא סודכ"ד מלמט' למע', כמו שבחי' הא' רכ"ד. ולבחי' הב' הכל נצרכים למלך, משא"כ לבחי' הא' (באריכות בדרמ"צ מ' מינוי מלך).

ובחילוק שבין ב' גווני מלך, יתורץ בטוב הא דאיתא (כתובות קג:): "ואת יראי ד' יכבד, ואמר מר זה יהושפט מלך יודא, כשהי' רואה ת"ח הי' עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי מרי, ל"ק, דאמר לעיל מיני' נהוג נשיאותך ברמים, זרוק מרה בתלמי', הא בצנעא הא בפרהסיא". וקשה דגם בצנעא — מ"ש מהא דכלה ודקדושין (לב:). ובפרט לפי' התוס' דאין מצוה כלל, כשמכבד המלך לאחר. אלא עכצ"ל — דת"ח שאני, שאינו שייך לבחי' הא' דמלך, ולכן נהפוך הוא, דעל המלך לכבדו. משא"כ בפרהסיא, שגם אחרים רואים — וכלשון הי"ד (מלכים פ"ב ה"ה) "בפני העם" (עם, עוממות) — אסור לו לעשות כן, וכהיא דכלה. (לשון רש"י בכתובות בצנעא "מכבד כאו"א", וא"כ

א, כי שמה ישבו כסאות למשפט, ונק' כסא כבוד מרום וגו'. מלך, מל' בית דוד, מל' שמים, ה' אחרונה. ומחית זרעו של עמלק, שפגם באות ברית שהיא רזא דר'.

משמע דכולם ביחד פרהסיא הוא, אבל ביד "כשיכנסו לפניו סנה' וחכמים יעמוד לפניהם ויושיבם בצדו וכו' בד"א בזמן שיהי' המלך בביתו לבדו הוא ועבדיו וכו' אבל בפר' בפני העם"). ובקדושין (לב:) אף שהיו ת"ח — הרי גם ר"ג, ת"ח הי', ושייך בחי' הב' ג"כ. גם הי' בפרהסיא, שהי' בבית המשתה והיו שם גם אחרים. ולכן אמר ר"א, שבמלך אינו כן.

א. ... בענין מינוי מלך — הנה ב' גוני מלך איכא (לקו"ת בלק ד"ה לא הביט בסופו. ובאריכות בדרך מצותיך מצות מינוי מלך²).

ובהקדמה — כי מלך בכלל ענינו הוא שעל ידו יהיו כל בני בטלים להקב"ה³. ולכן עיקר מצות מלך — בהיחס אליו מצד העם — הוא אימת המלך, והביטול מלפניו. והציווי על זה בכתוב בא ג"כ בלשון "שום תשים עליך מלך"⁴, שלמדו מזה "שתהא אימתו עליך", ו"מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול" (סוטה מא, ב⁵).

ולכן — כיון שעיקר כוונת מינוי מלך היא שעל ידו יהיו בני בטלים להקב"ה — העיקר במלך עצמו הוא שיהי' ירא שמים, אף שאינו חכם כל כך.

וכדאיתא בכתובות (קג, ב) שבשעת פטירתו אמר רבי "אע"פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא וכו'", דאף ש"רבן גמליאל אינו ממלא מקום אבותיו הוה .. בחכמה (ש"הרי אחיו חכם ממנו"⁶), ביראת חטא ממלא מקום אבותיו הוה".

וכן הדין גם במלך (יד הל' מלכים פ"א ה"ז): "המלכות .. ירושה לבנו .. והוא שיהי' הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה. הי' ממלא ביראה אע"פ שאינו ממלא בחכמה מעמידין אותו במקום אביו

(1) ושם (עב, ב): "יש ב' בחי' במדת מלך, וכמ"ש בזהר בפ' ויחי (דרל"ט ע"א) כד מלכא יתיב על כורסייא איקרי מלך עילאה, וכד נחית לעבדוי מלך זוטא איקרי .. כשמתלבש בבי"ע מלך זוטא איקרי .. משא"כ .. כד יתיב על כורסייא .. (ש)בחי' מדת מלכותו עולה ומתייחדת בשרשה בבחי' אצילות כו".

(2) קח, א ואילך. — ומבאר שם, שיש בחי' מלך שענינו לפעול בבנ"י ענין הביטול כו, ויש בחי' נעלית יותר במלך כמו שיהי' בימות המשיח, שהמלוכה מתבטאת בהענינים שלמעלה מן השכל שנשארים בבחי' מקיף. וראה גם בסיום הענין שם (ק, ב) — בשייכות להמבואר בלקו"ת הנ"ל — "ועפ"י הקבלה .. הנבראים דבי"ע יש עליהם מלך תתאה מל' דאצילות שנעשה עתיק לבריאה", ולמעלה מזה, "מה שמל' דא"ק נעשה עתיק לאצילות" (ומסיים: "ושם יהי' שרש המשיח"). וראה גם לקמן הערה 59.

(3) ראה בארוכה דרמ"צ הנ"ל.

(4) שופטים יז, טו.

(5) "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו

עליך".

(6) פרש"י שם.

ומלמדין אותו. וכל מי שאין בו יראת שמים אע"פ שחכמתו מרובה אין ממנין אותו כו".

ולכן אמר דוד המלך ע"ה — דוקא — "ולבי חלל בקרבי" (תילים קט, כב). ובי"ד הל' מלכים (פ"ב ה"ו) איתא "כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול, וחייב הכל בכבודו, כך ציווהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל שנאמר ולבי חלל בקרבי" — דכיון שעיקר כוונת מינוי מלך היא לפעול בבניי הביטול להקב"ה, צריך הוא בעצמו להיות בביטול לגמרי להקב"ה.

ויש להוסיף, שעפ"י הנ"ל מדוייק ביותר לשון הרמב"ם "כדרך וכו' כך ציווהו" — דלכאורה, כיון שמדובר אודות ב' תנועות הפניות (כבוד ושפלות), מתאים יותר הלשון "אף שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו, אעפ"כ, צוהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל"⁸, ולא "כדרך כו' כך כו'" — כי ב' הדברים [א] "חלק לו .. הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו", (ב) "ציווהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל" הם מטעם אחד — שענינו של המלך שעל ידו יהיו בניי בטלים להקב"ה, וכנ"ל, ולכן, כדרך שחייב הכל בכבודו (שעי"ז יהיו הם בטלים להקב"ה) כך צוה את המלך להיות בשלימות הביטול להקב"ה (שעי"ז יוכל לפעול על בניי שיהיו הם בטלים להקב"ה).

ולכן אמרו רז"ל (ברכות לד, ב) לענין כריעה בתפלה: המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף, ונפסק להלכה (יד הל' תפלה פ"ה ה"י): "המלך כיון ששחה בראשונה אינו מגבי' ראשו עד שגומר כל תפלתו", היינו, שבמלך צ"ל ענין הביטול יותר מאשר אצל כל בניי.

ב. וכיון שעיקר טעם היראה מפני המלך, וטעם הדין שאם מחל על כבודו אין כבודו מחול, הוא, בכדי שעיי"ז ימשיך המלך יראת שמים בכל ישראל — יתורץ הסתירה⁹ שמצינו בדין "מלך שמחל וכו' אין כבודו מחול":

דבסוטה (מא, ב) שיבחוהו חכמים לאגריפס על שביטל כבודו

(7) שאצלו הי' ענין המלוכה בשלימות (ראה רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ד.ט. וראה דרמ"צ הנ"ל).

(8) ע"ד הלשון בסוף הל' ת"ת בנוגע כבוד ת"ח.

(9) בג' המקומות (סוטה מא, ב. כתובות יז, א. וקידושין לב, ב) שבסמוך. — ובהמשך הענין מוסיף רבינו גם הא דסנהדרין יט, ב — בנוגע לדין חליצה ויבום במלך (לקמן ס"ג), והא דכתובות קג, ב — בנוגע ליהושפט שהי' עומד מכסאו ומחבק ומנשק ת"ח (לקמן ס"ו).

וקרא פרשת המלך, בהקהל, בעמידה, ופריך, "שבחוהו מכלל דשפיר עבד, האמר רב אשי .. מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול", ומשני, "מצוה שאני".

ואילו בכתובות (יז, א) לא שיבחוהו חכמים לאגריפס על שביטל כבודו בעברו לפני הכלה, אלא משום דהוי פרשת דרכים (ולא ניכר שעבר מלפני' אלא כאילו הוא צריך לפנות לאותו הדרך¹⁰), אבל לולי זאת אמרינן שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, גם במקום מצוה דהכנסת כלה, ולא אמרינן "מצוה שאני".

וכן בקידושין (לב, ב) מצינו ששימש רבן גמליאל את רבי יהושע וכו' במשתה בנו (שמחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו), ומסיק ש"אמר ר' אשי אפילו למ"ד נשיא שמחל וכו' מחול, מלך וכו' אין כבודו מחול", ונמצא, שבכגון דא במלך אין לו לבטל כבודו אף דהוי (סעודת¹¹) מצוה. וכמו שהוכיח מזה בתוס' סוטה מא, ב ד"ה מצוה "דאפי' במקום מצוה אמר רב אשי אין כבודו מחול"¹².

— ובתוס' הנ"ל, וכן בתוס' כתובות יז, א ד"ה פרשת, ותוס' סנהדרין (יט, ב¹³) ד"ה מצוה, שעמד על סתירה זו — מחלק¹⁴:

(10) פרש"י שם.

(11) כ"ה — סעודת מצוה — בתוס' (המובא בפנים). ואולי הטעם שכותב רבינו תיבת סעודת בחצע"ג — משום שהמדובר הוא אודות המצוה דכבוד החכמים שהיו מסובין בהסעודה (שהי' עומד ומשקה עליהן), ולא אודות המצוה שבסעודה עצמה (סעודת מצוה).

(12) ושם: "ההיא גופי' דרב אשי מיירי במקום מצוה, דמעיקרא אמרינן .. נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ומותיב לי' מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג ברבי והי' ר"ג (נשיא) עומד ומשקה עליהן וכו', אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו .. מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, משמע אפילו במקום מצוה דומיא דנשיא, כההוא מעשה דר"ג שהי' סעודת מצוה ומחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו .. אלמא דאפי' במקום מצוה אמר רב אשי אין כבודו מחול".

(13) בגמרא שם, בנוגע לדעת ר' יהודה (שם יח, א — במשנה) ש"אם רצה (המלך) לחלוץ או לייבם [אף שבזיון הוא לו*] זכור לטוב" — "איני, והאמר רב אשי .. מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול .. מצוה שאני". ובתוס' שם: "וכה"ג לא משני הש"ס גבי המלך שעבר לפני כלה .. דמשני פרשת דרכים הוא, ואמאי לא משני מצוה שאני" (והתירוץ — כדלקמן בפנים).

(14) לשון רבינו דלקמן מורכב מדברי התוס' בג' מקומות הנ"ל: בסוטה: "דוקא הכא (באגריפס ש"קרא עומד)" שייך למימר מצוה שאני, דמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה .. אבל ההיא דכתובות ופ"ק דקידושין שמוחל על

דאי המלך מבטל כבודו מפני כבוד השכינה — שפיר דמי, אבל אם ביטלו מפני כבוד הכלה, או תלמיד חכם, גזירת הכתוב שאינו מבטל, וגם¹⁵ מצוה ליכא, כיון דהכלה והתלמיד חכם מחוייבים ג"כ בכבוד המלך, וחיובם בכבוד המלך גדול יותר מחיוב המלך בכבודם (בגזירת הכתוב¹⁶), וא"כ ליכא מצוה במה שהמלך מכבדם, כיון שכבודו של המלך עדיף מכבוד הכלה והתלמיד חכם.

— (ולכאורה יש להקשות על תירוץ התוס': מנא לן דכבודו של המלך עדיף מכבוד הכלה והתלמיד חכם. גם צריך להבין דברי התוס' בסוטה ש"מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד, גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו, שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, ולא אימתך עליו" — דלכאורה, כמו דאמרינן שגם על הכלה ותלמיד חכם נאמר "שום תשים", כמו כן נאמר — שגם על המלך נאמר חיוב כבוד הכלה ותלמיד חכם. אתמהה!

ואולי אפשר לומר — עפ"י שיטת התוס' — דתכלית כל המצות הוא כמו שנאמר¹⁷ "ויצונו ה' אלקינו לעשות את כל החוקים האלה ליראה וגו'", ומצות מורא המלך — היא גופא ממשכת יראת שמים [כלומר: לא רק כבכל המצוות שתכליתן "ליראה גו'", אלא גדר המצוה (דמורא המלך) גופא הוא המשכת יראת שמים], ולכן היא עדיפא

כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה ות"ח, בזה גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפילו במקום מצוה, שהרי מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד, גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו, שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, ולא אימתך עליו, נמצא, דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה.

בכתובות: "קרא מעומד .. מצוה הוא שיש למלך לחלוק כבוד לתורה החשובה ממנו, אבל הכא (בכלה) ליכא מצוה דכבודו עדיף מכבוד הכלה".

ובסנהדרין: "התם (בכתובות) אין המצוה כי אם בשביל כבוד החתן והכלה, וכבוד המלך עדיף טפי מכבוד החתן, וא"כ ליכא מצוה".

15) בלשון התוס' שם ה"ז בהמשך אחד: "גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפילו במקום מצוה, שהרי .. גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך .. נמצא, דמה שהמלך מכבדו וכו' ליכא מצוה". ומבאר רבינו שזה ש"ליכא מצוה" הוא ענין נוסף ("וגם מצוה ליכא") — שלא זו בלבד שגזרה"כ שאין המלך מבטל כבודו בשביל מצות כבוד הכלה או הת"ח (אפילו במקום מצוה), אלא גם (יתירה מזה) מצוה ליכא.

16) לכאורה כוונת רבינו לבאר דברי התוס' ש"מצות כיבוד עצמו שהן (הכלה והת"ח) צריכין לעשות בו למלך כבוד, גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו" — שזהו גזירת הכתוב (כמ"ש התוס' לפני"ז "גזירת הכתוב .. שאינו מוחל אפילו במקום מצוה"), והגזה"כ היא — ש"גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, ולא אימתך עליו".

ממצות אחרות (ובנדוד, כבוד הכלה ותלמיד חכם), דהוי כמו מצוה כללית. ומשום זה עדיף כבודו של המלך מכבוד הכלה ותלמיד חכם.

אלא שבזה עוד לא סרה הקושיא מסנהדרין דלקמן ס"ג) —
ולפי הנ"ל — יובן ויומתק:

דכיון דעיקר מצות המלך, הוא שעל ידו יומשך יראת שמים, לכן, אין לו לכבד את הכלה, כיון דעי"ז שמכבד את הכלה [אף דהוי בזה מצוה¹⁸ — וכנ"ל במוסגר, דמנא לן דהא (כבוד המלך) עדיף וכו' — מ"מ] הרי זה סותר לביטול הכלה לפניו, ועי"ז — להמשכת יראת שמים עלי', שזהו כל ענין המלך¹⁹.

וכל זה — כשמדובר בנתינת כבוד לבשר ודם (כלה), שזהו בסתירה לביטולו של הבוד"כ לפי המלך, ובמילא ה"ז בסתירה לענינו של המלך להמשיך עליו יראת שמים; משא"כ בהא דקרא בתורה בעמידה, שאין זה סתירה להמשכת יראת שמים למי שהוא, כיון דאין בזה כבוד לבשר ודם — שיבחוהו חכמים על שמחל על כבודו וקרא בעמידה.

ולא הוי סתירה להמשכת יראת שמים גם בקרא בעמידה מצד ראיית המלך במצב של היפך הכבוד (עומד) כשלעצמה (אף שאין בזה כבוד לבשר ודם), כמו ע"י ראייתו ערום וכו', שגם בזה אין כבוד לבשר ודם, ואעפ"כ אסור לראות את המלך כשהוא ערום וכו'²⁰, משום שראיית המלך במצב של היפך הכבוד כשלעצמה (גם כשאין בזה כבוד לבשר ודם) היא בסתירה להמשכת היראה — דקרא בתורה שאני, כיון דמצוה הוא, וא"כ אדרבה: בזה שקורא בעמידה, מראה המלך גודל הביטול שלו, שלבו שפל וחלל בקרבו, שזה — אדרבה — מועיל בהמשכת היראה על כל הרואים אותו קורא בעמידה²¹. וכנ"ל (ס"א)

18) ודלא כמ"ש התוס' שכיון שכבודו עדיף ליכא מצוה.

19) כלומר: לפירוש התוס' שגזה"כ הוא שאינו מוחל אפילו במקום מצוה (ובמילא ליכא מצוה) — כשמכבד הכלה, אף שלא שפיר עבד שמחל על כבודו, מ"מ, אין זה בסתירה לענין המלכות, שהרי לולי הגזה"כ הי' חייב לכבד הכלה (כשאר מצוות). ואילו ע"פ המבואר כאן, הרי, כשמכבד הכלה (אף דהוי מצוה) ה"ז בסתירה לכל ענין המלך — המשכת יר"ש (ועד"ז לאידך — במצוות שיש בהם כבוד שכינה, כדלקמן הערה 21).

20) סנהדרין כב, א. רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ג.

21) ולהעיר, שלפירוש התוס' מותרו למלך למחול על כבודו בשביל כבוד השכינה (ומשבחים אותו על זה), אף שאין זה מתאים לכבודו של המלך, ואילו ע"פ המבואר כאן, הרי, הביטול דהמלך בשביל כבוד השכינה זהו כל ענין המלך — המשכת יראת שמים.

בביאור לשון הרמב"ם "כדרך שחלק וכו' כך ציווהו וכו'" — ששניהם (הציווי לכבד את המלך, והציווי שהמלך צריך להיות שפל) מטעם אחד הנ"ל.

משא"כ כשהמלך מכבד כלה וכו' — הרי אף שהוא עושה זאת מפני המצוה שבדבר, מ"מ, אי אפשר שהכבוד שנותן המלך להכלה לא יפעול עלי' היפך ענין הביטול לפני המלך, ובמילא גם ביראת שמים שלה — כיון שבפועל ממש הוא מכבד אותם (את הכלה וכו' — התלמיד חכם), וק"ל.

ג. ועי"ז יתורץ, הא דקשה לפירוש התוס' שמחלק בין מצוה שיש בה כבוד השכינה, שמוחל על כבודו, למצוה שיש בה כבוד בו"ד, שאינו מוחל על כבודו, משום שכבודו עדיף, וליכא מצוה לכבדם — מהא דסנהדרין (יט, ב²²) בדעת רבנן (דפליגי על רבי יהודה וסבירא להו) דהמלך אין חולץ ואין מיבם, מפני דבזיון הוא לו — דיש להקשות: הא מצוה היא ליבם או לחלוץ, וא"כ צ"ל כבודו מחול, ואדרבא ישבחוהו על זה, כמו ששבחוהו לאגריפס שקרא בעמידה, משום ד"מצוה שאני".

והתוס'²³ הביא ראי' דרק ב"מוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה" "שייך למימר מצוה שאני", מדעת רבי יהודה שהמלך חולץ מפני שמצוה היא, ולכן "מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו". ויש להקשות על זה — שנהפוך הוא: דאדמסעי' (במקום להביא סיוע) מדעת רבי יהודה שהמלך חולץ, נקשי' מדעת רבנן — דפסקינן כוותיהו²⁴ — שאין המלך חולץ מפני דבזיון הוא לו. וכאן הרי המצוה לא כבעובדא דכלה שמכבד לאדם, אלא ליבם או לחלוץ, ואעפ"כ, לדעת רבנן שהלכה כמותם, לא אמרינן שמוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים.

ובהנ"ל — שעיקר החילוק הוא אם המחילה על כבודו של המלך היא בסתירה לענינו של המלך להמשיך יראת שמים, אם לאו — ניחא גם זה:

(22) בסנה' יט, ב — השקו"ט בגמרא (בדעת ר' יהודה שמותר לחלוץ ולייבם) מהא ד"מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול", ובהתחלת הענין בא הציטוט מדברי המשנה (יח, א) "לא חולץ ולא חולצין וכו'" — דעת רבנן.

(23) בסוטה שם.

(24) רמב"ם הל' מלכים שהובא לקמן בפנים.

דכיון דע"י פעולת החליצה של המלך שבזיון הוא לו, נמצא שהיבמה מבזה אותו — הרי זה כמו בעובדא דכלה (אף דיש בזה מצוה אחרת — לא מצוה דכיבוד, בככלה, אלא מצוה דיבום) ממש, שאין למלך לחלוק כבוד לכלה כיון שזה סותר לביטול הכלה לפני המלך, כנ"ל, ועאכו"כ שאין למלך לעשות פעולה שעל ידה תבזה היבמה אותו, שזה בודאי סותר לביטול היבמה לפני המלך (ובמילא סותר גם להמשכת יראת שמים עלי), ולכן אין חולץ.

[ובביאור דעת רבי יהודה שהמלך חולץ אף שע"י החליצה היבמה מבזה אותו (דלכאורה מאי שנא מהא שאינו צריך לכבד את הכלה) — בלאו הכי אפשר לומר, דהוא יסבור, דגם בכלה שפיר עבד אגריפס שמחל על כבודו ועבר מלפני, כיון דעכ"פ יש מצוה בדבר (אף שהמצוה של הכלה לכבד את המלך גדולה יותר מהמצוה של המלך לכבד את הכלה), ולית ל' התירוץ בכתובות שהא דעבר אגריפס מלפני הכלה הוא משום ד"פרשת דרכים הואי". וכן בהא דקידושין שרבן גמליאל מחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו — יסבור רבי יהודה דאין חילוק בין נשיא למלך, אלא גם במלך יהי' הדין כמו שעשה רבן גמליאל שמחל על כבודו בשביל מצות כבוד תלמידי חכמים, היינו, שרבי יהודה ס"ל שבכל דבר שיש בו מצוה מוחל המלך על כבודו;

משא"כ לדין דפסקינן דשפיר עשה דקרא בעמידה משום דמצוה שאני, ואעפ"כ פסקינן דאין חולץ ואין מיבם, וכדהובא בי"ד (הל' חגיגה פ"ג ה"ג²⁵. הל' מלכים פ"ב ה"ג²⁶) — אי אפשר לומר כן (שבכל דבר שיש בו מצוה מוחל על כבודו) — שהרי בחליצה פסקינן שאינו חולץ), ועכצ"ל שהחילוק בין חליצה לקריאה מעומד, הוא, שבחליצה יש סתירה לענינו של המלך בהמשכת יראת שמים, משא"כ בקריאה מעומד, כנ"ל].

ודוחק לתרץ לפירוש התוס' הא דרבנן ס"ל שהמלך אין חולץ ואין מיבם, מפני דבזיון הוא לו, אף שמצוה בדבר (ואין כאן כבוד של בשר ודם, כנ"ל), בזה שנאמר דפליגי רבי יהודה ורבנן אי חליצה הוי מצוה, דלרבנן, אי אמרה לא בעינא להנשא אין מצוה בחליצה (שו"ת

(25) "והמלך מקבלו כשהוא עומד" (ואח"כ מוסיף "ואם רצה ישב").

(26) "ואינו חולץ.. ואפילו רצה אין שומעין לו, שהמלך שמחל על כבודו אין כבודו

חכם צבי ס"א²⁷. וכן הוא שטחיות לשון רש"י בסנהדרין ד"ה ולא²⁸. ועיין ברש"ש²⁹)*, ובמילא גם אינו מייבם [וכפירוש הרמב"ם גם לרבנן דס"ל שהמלך אינו חולץ ואינו מייבם משום שאין כבודו מחול, דאין בזיון אלא בחליצה, אלא דכל שאינה עולה לחליצה וכו' וכדלקמן], ובמילא סרה הקושיא מהא שלרבנן אינו מוחל על כבודו לחלוץ, כיון שהטעם הוא משום דס"ל שאין מצוה בחליצה — דא"כ, אתה מסייע פלוגתתן לענין אחר לגמרי: פלוגתא בדין יבום, שאינה שייכת לשאר הענינים שבמשנה ששייכים לכבודו של המלך, וזהו דוחק.

(*) חליצה³⁰:

אי חליצה הוי מצוה גם כשאינה רוצה להנשא — ראה שו"ת ח"צ (ס"א) שאינה מצוה. וכבר תמה על זה ברש"ש בסנהדרין (יט, ב). וגם משטחיות פירש"י בסנהדרין (יט, ב) ד"ה ולא חולצין לאשתו, דכתב על זה שלא חולצין לאשתו של מלך "מפני שאסורה לינשא", משמע שחליצה אינה מצוה.

ולכאורה אם תאמר שחליצה אינה מצוה, למה מלך חולץ לדעת רבי יהודה מטעם ד"מצוה שאני" — תאמר האשה לא בעינא להנשא, ואז ליכא למצוה, ולא תדחי החליצה (שיש בה בזיון למלך) לעשה ד"שום תשים עליך מלך", "שתהא אימתו עליך". והרי הא ד"מצוה שאני" קאי גם אחליצה (ובפרט להרמב"ם ביד ה' מלכים (פ"ב ה"ג), שפירש, שהבזיון הוא רק בחליצה, והא דגם אינו מיבם, הוא מפני דמי שאינה עולה לחליצה אינה עולה ליבום — הרי ודאי ש"מצוה שאני" קאי (גם) אחליצה). אלא על־כרחך דגם אז (כשאינה רוצה להנשא) ישנה למצוה דחליצה.

(27) ושם: "במצות עשה התלוי' בידי אדם, כגון חליצה שאם היא רוצה להתעגן וגם הוא אינו מקפיד, אנן לא איכפת לן .. אי לאו משום עיגון דידה, וכההיא דאמרין באלו נערות דף מ' אילו אמרה לא בעינא לי' מי איתי' לעשה כלל כו'".

(28) ושם: "ולא חולצין לאשתו (של המלך), מפני שאסורה להנשא". — ומשטחיות הלשון משמע שמצות חליצה היא רק כדי שתהא מותרת להנשא, ובמילא, אי אמרה לא בעינא להנשא, אין מצוה לחלוץ.

(29) לסנהדרין שם: "רש"י ד"ה ולא חולצין, מפני שאסורה לינשא, לכאורה ה"נ דמצות חליצה אינה בכדי שתהא מותרת להנשא אלא שהיא מצוה מטעם הכמוס מאתנו אף אם אינה רוצה להנשא לעולם. ובתשובת חכ"צ סי' א' משמע דדעתו ג"כ דאם אינה רוצה אין כאן מצוה וצ"ע בד"ז .. ואולי י"ל דכוונת רש"י דקרא לא מיירי אלא באותן שהן מותרות להנשא וכו'", עיי"ש (וראה גם אנציק' תלמודית ערך חליצה (ע' תריז-ח)).

(30) הערה זו נעתקה מרשימה בפ"ע, ולכאורה נראה שלא נכתבה כהערה לרשימה זו (ונעתקה כאן — לשלימות הענין).

ד. ובזה אפשר לבאר, הא דהרמב"ם בי"ד לא פירש כרש"י, בהא דהמלך אין מיבם:

דרש"י פירש שהבזיון הוא בזה דיקום זרעו ע"ש המת³¹, היינו, שהבזיון הוא לא רק בחליצה, ש"גנאי הוא לו לבא לב"ד ותהא רוקקת לפניו", אלא גם ביבום, ובי"ד (הל' מלכים פ"ב ה"ג) פירש שהבזיון הוא בחליצה, וכיון שאינה עולה לחליצה אינה עולה ליבום³².

ולכאורה הסברא הוא כפירוש רש"י. וכן משמע גם פשוט לשון הכתוב (בראשית לח' ט') "וידע אונן כי לא לו יהי הזרע".

ולהנ"ל ניחא, דלא פירש הרמב"ם כן (כרש"י, שאינו מייבם מפני הבזיון בזה שיקום זרעו ע"ש המת) — משום שבזיון זה אינו פוטר את המלך מקיום מצות יבום:

דלו יהא דיש בזיון למלך ליבם, אבל אעפ"כ, כיון שאין מכבד בזה לאיש אחר — דזרעו יהי ע"ש המת (ו"במתים חפשי³³), ולא שייך המשכת יראת שמים ולא היפוכו, ובמילא, אין כאן החשש שיפעול על משהו היפך הביטול לפני המלך ועי"ז יגרע בהמשכת יראת שמים עליו) — וגם יש מצוה בדבר [שלכן לא הוי בסתירה להמשכת יר"ש בהבזיון כשלעצמו (כמו שאין רואים את המלך כשהוא ערום וכו'), כיון שעושה זאת "כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו", שזה מועיל בהמשכת היראה] — הי' לו למלך ליבם,

וכהא דאגריפס קרא בעמידה ושבתוהו, שאין זה בסתירה להמשכת יראת שמים — לפי שאין בזה כבוד לבו"ד, וגם הבזיון

(31) "יבום גנאי הוא לו לקום על שם אחיו".

(32) ברמב"ם שם: "ואינו חולץ, שנאמר וירקה בפניו, וזה בזיון .. והואיל ואינו חולץ אינו מייבם". ובתיו"ט לסנהדרין פ"ב מ"ב: "ומ"ש הר"ב וכל שאינה בת חליצה אינה בת יבום, וכ"כ הרמב"ם, ולא מצאנו אלא כל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה" (יבמות כ, סע"א). וראה פס"ד להצ"צ (חידושים על יבמות (שסה, ד)) — שמביא גם דברי התו"ט — "וע' בתוס' (דמ"ד ע"א) ד"ה כל, משמע דס"ל דאמרינן ג"כ בהיפך כל שאינו עולה לחליצה אין עולה ליבום" .. שוב מצאתי בתוס' (ד"י ע"ב) ד"ה איהו, מ"ש דכיון דאינו עולה לחליצה כו' ע"ש" (ושם, "וצ"ע מנ"ל לתוס' הא וכו'", עיי"ש).

(33) "מאי דכתיב (תהלים פח, ו) במתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות" (שבת ל, א. וש"נ).

(* ואולי רמז זה רבינו בהעתקת דברי הרמב"ם ("הואיל ואינו חולץ אינו מייבם") בשינוי לשון — "וכיון שאינה עולה לחליצה אינה עולה ליבום" — ע"ד לשון הגמרא "כל שאין עולה לייבום אינו עולה לחליצה", שכ"ה גם להיפך, שכל שאינה עולה לחליצה אינו עולה ליבום.

כשלעצמו הוא "משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה", שבזה מראה שלבו חלל בקרבו, וזה מועיל בהמשכת היראה (כנ"ל ס"ב).

ולכן הוכרח הרמב"ם לפרש, שהטעם שאינו מיבם הוא מפני שאינה עולה לחליצה, דבזה (בחליצה) הרי היבמה מבזה אותו (ודלא כיבום שיש בו רק בזיון המלך כשלעצמו, ללא יחס לאדם שחייב בכבודו של המלך), שזהו בסתירה לענינו של המלך להמשיך יראת שמים עלי, והוא כעובדא דכלה שאין המלך מכבדה כדי שלא יפעול עלי היפך ענין הביטול לפני המלך (כנ"ל), ודו"ק וק"ל.

לכאורה אפשר לבאר הא דפליג הרמב"ם אפירוש רש"י בהטעם שהמלך אינו מייבם — משום דלרש"י דס"ל ש"גנאי הוא לו לקום על שם אחיו", יקשה: באחיו מלך — ייבם המלך את אשתו של אחיו המלך, דבאופן כזה אין בזיון שיקום זרעו ע"ש המת, דכיון דגם אחיו המת הי' מלך, יהי' זרעו נקרא ע"ש של מלך.

ויש לדחות סברא זו, שהרי אפשר לומר דגם באופן כזה בזיון הוא, כיון דעכ"פ נותן מזרעו לאחר, אף שהוא מלך. ויש לחלק בין נתינה מזרעו למלך אחר דהוי בזיון, להא דאשתו מותרת למלך אחר דלא הוי בזיון — כדעת רבי יהודה³⁴, ופסק הרמב"ם כוותי' בפירוש המשניות³⁵, ובחיבורו חזר בו (הל' מלכים פ"ב ה"ב³⁶).

וגם אפשר לומר, דכיון ש"אין שלטון ביום המות"³⁷, ו"קטן וגדול שם הוא"³⁸, ו"לכלב חי הוא טוב וגו'"³⁹ — הרי לאחר מיתתו נעשה המלך כפשוטו, ושפיר איתא לבזיון בכך שיקום זרעו של המלך על שמו].

ה. וע"פ האמור שענינו של המלך הוא שעל ידו יהיו כל בני בטלים להקב"ה, היינו, שפעולת המלך היא המשכת היראה בבנ"י —

(34) בסנהדרין רפ"ב: "רבי יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו כו".

(35) "והלכה כרבי יהודה במה שאמר נושא הוא אלמנתו של מלך".

(36) ה"ב: "אשתו של מלך אינה נבעלת לאחר לעולם, אפילו המלך אינו נושא אלמנתו או גרושתו של מלך אחר". — ובהגהה שם: "בכאן חזר בו רבינו מפירושו, דשם פסק הלכה כרבי יהודה וכאן פסק כחכמים".

(37) קהלת ח, ח. — ובפרש"י: "אין שלטון של שום מלך ניכר ביום מותו. בכ"מ אתה מוצא והמלך דוד, וביום מותו ויקרבו ימי דוד למות, ולא הוזכר המלכות כאן".

(38) איוב ג, יח — בנוגע לענין המיתה (שבהמשך הפסוקים) — ש"שם ניכר מי חשוב ומי שפל" (פרש"י), "שם שוה הקטן והגדול ואין יתרון לזה על זה" (מצו"ד).

(39) קהלת ט, ד.

הנה כמו דאיתא ב' בחיונות ביראה יראה תתאה ויראה עילאה, כן הוא ג"כ ב' בחי' במלך: בחי' הא' — שעל ידו יומשך ביטול חיצוני, ביטול היש. ובחי' הב' — ביטול פנימי, ביטול במציאות.

ובהקדמה — כי, ג' מצות* נצטוו ישראל בכניסתן לארץ (סנהדרין כ, ב): מינוי מלך, מחיית זרעו של עמלק, ובנין ביהמ"ק (עיי' בזה ד"ה זכור תרנ"ו⁴⁵).

וא"כ (כיון שנצטוו למנות להם מלך) קשה: למה כעס שמואל כשביקשו בניי מלך (שמואל א' סי' ח'⁴⁶)?

(* ראה מגלה עמוקות אופן ק"מ:

הג' מצות נרמזו בפסוק⁴⁰ "מצות ד' ב'רה מ'אירת ע'ינים", "דהיינו, ב' של ברה, בנין בית המקדש, מ' של מאירת, למנות להם מלך, ע' של עינים, מלחמת עמלק".

עמלק החסיר ג' אותיות ח"ו (כמ"ש⁴¹ "כי יד על כס י"ה", ודרשו חז"ל⁴² שאין שמו שלם ואין הכסא שלם כו', היינו שעמלק החסיר אות א ד"כסא" ("כס"), ואותיות ו"ה משם הוי' ("י"ה"), א"ו"ה'. והם נשלמים ע"י ג' המצוות: בנין ביהמ"ק — משלים אות א' ד"כסא", שנאמר בו "כי שמה ישובו כסאות למשפט"⁴³, ונקרא "כסא כבוד מרום וגו'"⁴⁴. מינוי מלך, מלכות בית דוד, מלכות שמים — משלים אות ה' אחרונה. ומחיית זרעו של עמלק — משלים אות ו', לפי שעמלק פגם באות ברית שהיא רזא דו'.

(40) תהלים יט, ט.

(41) ס"פ בשלח.

(42) פרש"י שם. נתחומא ס"פ תצא.

(43) שם קכב, ה.

(44) ירמי' יז, יב.

(45) נדפס בסה"מ תרנ"ו ע' שלא ואילך. — ומבאר שם (ע' שלה ואילך) "למה נצרך מלך כלל, וכמו שהוכיחם שמואל וה' אלקיכם מלככם כו' .. מלך ישראל שהוא קרוב לאלקות יותר מכל ישראל הוא באמת בטל במציאות ביותר .. כיון שכרע שוב אינו זוקף .. (ו) ע"י הביטול העצום שלו הוא מחבר אלקות עם עולמות הנבראים עד שיתגלה גם למטה בנש"י המלוכשים בגופים גשמיים .. ועתה יובן מה שע"י מינוי המלך יכולים להכרית זרעו של עמלק, כי קליפת עמלק בבחי' גסות וחוצפא .. הוא למטה דוקא, אבל קמי' ית' הוא כלא חשיב, ולכן המלך שמחבר אלקות עם העולמות וממשיך הגילוי איך שקמי' כלא חשיב, עי"ז מתבטל קליפת עמלק לגמרי .. ואח"כ דוקא לבנות בית הבחירה .. כמארז"ל בכסאו של הקב"ה אין דבר רע נוגע .. לא יגורך רע .. וכיון שנק' (ביהמ"ק) כסאו של הקב"ה ע"כ צ"ל לא יגורך רע, ולכן הי' צריך מתחלה להכרית זרעו של עמלק".

(46) ושם (ד"ו): "ויתקבצו כל זקני ישראל .. אל שמואל .. ויאמרו אליו .. שימה לנו מלך לשפטנו .. וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו".

[וביד (הל' מלכים פ"א ה"ב) כתב: "לא רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל, לפי ששאלו בתרעומת". וברמב"ן עה"ת ויחי (מט' י') כתב: "מפני שהי' שמואל שופט ונביא ולוחם מלחמותיהם ע"פ ד' וכו' ולא הי' להם לשאול מלך בימיו וכו'"⁴⁷],

אלא הביאור בזה⁴⁸ — שהמלך ממשיך גם יראה תתאה, ביטול חיצוני, ולבחינה זו אין נזקקים תלמידי חכמים, ד"מאן מלכי רבנן"⁴⁹, היינו, ש"רבנן" (ת"ח) הם בדרגת מלך, כי בעבודתן מגיעים בעצמם לזה (ליראה תתאה וביטול חיצוני), ולכן אינם נצרכים לפעולת המלך. ובנוגע לשאר בני"י (גם אלה שאינם בדרגת תלמידי חכמים) — הרי כל ישראל בני מלכים⁵⁰, ולכן, גם הם לא היו נצרכים לבחינה זו (יראה תתאה וביטול חיצוני) למלך, אם היו על אופן הראוי.

ועל זה כעס שמואל, בראותו שהם נמצאים במעמד ומצב ירוד שגם בזה (ביראה תתאה וביטול חיצוני) נצרכים לסיוע המלך. — ולשון הפסוק⁵¹ הוא "לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו", וכמו שפירש הרמב"ן דלעיל, שמזה משמע, שהכעס הוא על העדר קבלת מלכותו ית', היינו, שמצד עצמם (לולי המלך) אין בהם אפילו יראה תתאה (ביטול חיצוני) להקב"ה.

[ויש להוסיף בזה: שמואל — הי' נביא, ונבואה היא בנצח והוד⁵², וזהו גם שפתח בנבואתו בשם צבאות⁵³ שהוא בנצח והוד⁵⁴, ולכן לא רצה במלך כמו שהוא בבחי' התחתונה, שממשיך יראה תתאה, לפי שזהו בחי' מלכות, שלמטה מזה (מנצח והוד)⁵⁵. משא"כ בחי' הב' שבמלך — שממשיך יראה עילאה, ביטול פנימי, ביטול במציאות,

(47) ומסיים: "כמו שאמר להם (שם יב, יב) והי' אלקיכם מלכם, והכתוב אמר (שם ח, ז) לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו ממלוך עליהם" (הובא לקמן בפנים).

(48) ראה גם לקו"ש חכ"ד ע' 104 ואילך.

(49) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג רנג, ב.

(50) שבת סז, א. וש"נ.

(51) שם, ז.

(52) ראה שער היחודים פ"א, ופרדס שער ערה"כ מע' אספקלריא — נסמן בלקו"ת שה"ש כח, ב.

(53) ראה ברכות לא, ב: "מיום שברא הקב"ה את עולמו לא הי' אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאת חונה וקראתו צבאות". ובתו"א ר"פ בא (ס, א): "ואמר הקב"ה עתיד בן שלך לפתוח בנבואה בשם זה, כמ"ש (ש"א טו, ב) ויאמר שמואל כה אמר ה' צבאות פקדתי כו'".

(54) זח"ג יא, ב. ועוד.

(55) ואולי הכוונה ששמואל רצה שכל בני"י יהיו בדרגתו — למעלה מיראה תתאה, מלכות.

שהוא מבחי' חכמה, כמאמר⁵⁶ אבא יסד וכו', היינו, ששרש המלכות (ברתא) היא בחכמה (אבא), וזוהי הדרגא העליונה שבמלך (מלכות), כפי שהמלכות היא בשרשה, בחכמה].

וענין זה שהמלך ממשיך גם יראה תתאה וביטול חיצוני — הוא בחי' הא' שבמלך.

ובחי' הב' במלך — הוא ע"ד שמשיח יהי' מלך⁽⁵⁷⁾, וילמוד פנימיות התורה, וילמד גם לתלמידי חכמים⁵⁸, ואתא לאתבא גם צדיקיא בתיובתא⁵⁹, היינו, שפעולתו היא גם על צדיקים.

ולבחי' זו (בחי' הב' דמלך) — גם התלמידי חכמים נזקקים, שהרי גם עליהם קאי הציווי דמינוי מלך, אלא שזהו רק בנוגע להמשכת יראה עילאה וביטול פנימי, שהוא דוקא ע"י פנימיות התורה⁽⁶⁰⁾.

ובחי' זו (יראה עילאה וביטול פנימי) היא סופא דכל דרגין מלמטה למעלה (סוף וגמר העבודה), כמו שבחי' הא' (יראה תתאה וביטול חיצוני) היא ריש כל דרגין (התחלת העבודה).

ולבחי' הב' — הכל נצרכים למלך, משא"כ לבחי' הא' — תלמידי חכמים אינם נצרכים למלך (נתבאר באריכות בדרך מצותיך מצות מינוי מלך⁽⁶¹⁾).

(56) זח"ג רנו, סע"ב. ועוד.

(57) ראה רמב"ם הל' מלכים רפי"א.

(58) ראה לקו"ת צו יז, א: "משיח .. ילמד דעת לכל העם בהשגת פנימית התורה .. גם (ל)כל הגדולים שכבר יודעים את כל התורה".

(59) ראה זח"ג קנג, ב.

(60) ראה לקו"ת במדבר טז, ב ואילך. אוה"ת שלח ע' תקצד ואילך.

(61) ונקודת הענין שם (פ"א), ש"עבודת המלך תמיד להיות בו ועל ידו הנבראים בטלים לה", נוסף על הטעם הפשוט "שינהיג את העם כראוי .. במשפט יעמיד ארץ", ו"שני כוונות אלו .. אינן שייכים לצורך תלמידי חכמים בישראל .. כי סתם ת"ח הוא יר"ש כו' הרי אינו צריך למלך כלל, רק לנביא ושופט כשמואל .. הנשמות הגבוהות הנק' ת"ח הם בבחי' ביטול מצד עצם שרשן שלמעלה .. והם שנק' .. בנים הרי אינן צריכים למלך כלל להיות מתבטלים על ידו ביטול היש .. שהרי הם בטלים מצד עצמן ולכן לא רצה שמואל להמליך עליהם מלך כי רצה שיהיו כולם במדריגה זו ואז לא יצטרכו למלך ב"ו", וממשיך (בפ"ג) "אך עדיין צ"ל מהו שהמשיח ג"כ יהי' מלך", הרי אז "יהיו כל בני" ת"ח .. וא"כ למה צריכים למלך, וכן קשה על המצוה שבתורה למנות מלך בישראל והלא תורה א' לכולנו וא"כ גם ת"ח נצטוו בכך .. אך הענין דבאמת שייך בחי' מלוכה גם על ת"ח הגם שמשכילים בתורת ה' ואינן נצרכים להיות בבחי' ביטול כעבר .. אלא שהיא בחי' מלוכה נעלית יותר, והענין כי .. משיח ילמוד פנימיות התורה לכל העם .. מ"מ הרי לא כל מה שיתגלה למשיח יתגלה להם אלא יהא בחי'

ו. והנה, בביאור הבחילוק שבין ב' גווני מלך, יתורץ בטוב הא דאיתא (כתובות קג, ב) "ואת יראי ד' יכבד"⁶², ואמר מר זה יהושפט מלך יודא, כשהי' רואה תלמיד חכם הי' עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי מרי, לא קשיא [אהא דאמר לעיל מיני' "סדרי נשיאות", "נהוג נשיאותך ברמים (שתהא יושב בין הגדולים), זרוק מרה בתלמידים" (שתהא אימתך עליהם)], הא בצנעא הא בפרהסיא" (בצינעא — מכבד כל אחד ואחד, בפרהסיא — מטיל עליהם אימה להודיע נשיאותו⁶³).

ולכאורה קשה, דגם כבוד תלמיד חכם בצנעא הוא היפך כבוד המלך, ולמה הי' יהושפט המלך מוחל על כבודו לכבד תלמיד חכם — דמאי שנא מהא דכלה דאמרינן שאין למלך לכבד את הכלה משום שאין כבודו מחול, וכן בהא דקידושין (לב, ב) ששימש רבן גמליאל תלמידי חכמים, ואמרינן שכל זה אינו אלא בנשיא, אבל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ובפרט לפירוש התוס' דאין מצוה כלל, כשמכבד המלך לאחר, כיון שכבודו עדיף (כנ"ל ס"ב). וא"כ, למה מחל יהושפט על כבודו כדי לכבד תלמיד חכם בצנעא?

אלא עכצ"ל — דתלמיד חכם שאני, שאינו שייך לבחי' הא' דמלך (שאינו זקוק להביטול למלך כדי לקבל ממנו יראה תתאה), ולכן נהפוך הוא, דעל המלך לכבדו. אבל, זהו רק בצנעא, משא"כ בפרהסיא, שגם אחרים רואים — וכלשון הי"ד (הל' מלכים פ"ב ה"ה) "בפני העם" (עם דייקא, לשון עוממות⁶⁴, שמורה על דרגא תחתונה שזקוקים למלך לקבל ממנו גם יראה תתאה) — אסור לו לעשות כן, כדי שלא לפעול אצלם היפך הביטול לפני המלך, וככהיא דכלה שאין למלך לכבדה, כדי שלא יפעול אצלה היפך הביטול לפני המלך, כיון ש"העם" והכלה, שאינם תלמידי חכמים, זקוקים להביטול למלך כדי לקבל ממנו גם יראה תתאה.

(ולהעיר, שלשון רש"י בכתובות הוא: בצנעא "מכבד כל אחד ואחד", וא"כ משמע דזה שהמלך מכבד תלמיד חכם הוא רק לכל

מקיף עליהם ומצד זה נק' בשם מלך עליהם שהמלוכה היא מה שלמעלה מן השכל של המקבל".

(62) תהלים טו, ד.

(63) פרש"י שם.

(64) ראה תניא שער היחוד והאמונה רפ"ז: "אין מלך בלא עם, פי' מלשון עוממות" (שהם

דברים נפרדים וזרים ורחוקים ממעלת המלך").

תלמיד חכם בפני עצמו, אבל במעמד כמה תלמידי חכמים כולם ביחד — **פרהסיא הוא**, ואין לו לכבדם (אף שאין זה בפני העם שאינם תלמידי חכמים). אבל ביד איתא להדיא "כשיכנסו לפניו סנהדרין וחכמים (לשון רבים) יעמוד לפניהם ויושיבם בצדו וכו', במה דברים אמורים בזמן שיהי' המלך בביתו לבדו הוא ועבדיו וכו', אבל בפרהסיא בפני העם וכו'", היינו, שבמעמד תלמידי חכמים לבדם (שלא בפני העם) — צריך לכבדם, ורק "בפני העם", במעמד אחרים שאינם תלמידי חכמים, הוי "פרהסיא" שאז אין לו לכבדם).

ובקידושין (לב, ב) ששימש רבן גמליאל את רבי יהושע וכו', ואמר רב אשי שרק רבן גמליאל שהי' נשיא יכול לעשות כן, אבל מלך אין לו לעשות כן — הנה אף שרבי יהושע וחביריו היו תלמידי חכמים שעל המלך לכבדם — הרי גם רבן גמליאל, תלמיד חכם הי', ובכגון־דא במלך שייך בחי' הב' ג"כ (שממשיך יראה עילאה וביטול פנימי), שלזה זקוקים גם תלמידי חכמים (כנ"ל ס"ה).

גם: זה שרבן גמליאל כיבד תלמידי חכמים — הי' בפרהסיא, שהי' בבית המשתה, והיו שם גם אחרים.

ולכן אמר רב אשי "אפילו למ"ד נשיא כו' כבודו מחול, מלך כו' אין כבודו מחול", היינו, שבמלך אינו כן, שאין לו לכבד תלמידי חכמים, כדי שלא יסתור להביטול שלהם לפני המלך: אצל אחרים (בפרהסיא) — גם ביחס לבחי' הא' דמלך, ואצל תלמידי חכמים — ביחס לבחי' הב' דמלך, שלזה זקוקים גם תלמידי חכמים להביטול למלך שע"ז יומשך להם יראה עילאה וביטול פנימי.